

sa samaa mieltä asiakysymyksistä olisikin.

Siitäkin huolimatta, että sympatiani ovat Ojapellon ja akateemisessa maailmassa Juha Siltalan kaltaisten yhteiskuntakriitikkojen puolella, en malta olla puutumatta seuraavaan sisällölliseen ongelmaan. Ojapellon kriitikin terävyys tuskin kärsisi yhtään, jos hän suostuisi ottamaan hieman tasapainoisemmin huomioon työelämän uhat ja mahdollisuudet. On kai työelämän ja yhteiskunnan kehityksessä jo-

tain hyvääkin tapahtunut, herä Ojapelto?

Kun olen referoinut opiskelijoihini Ojapellon ja Siltalan ajatuksia esimerkkeinä tärkeistä keskustelun avauksista, olen samaan hengenvetoon muistuttanut, että on myös olemassa vähemmän mustavalkoisia analyyseja. Etenkin Tilastokeskuksen työolotutkimukset, työministeriön työolobarometrit ja Työterveyslaitoksen työ ja terveys Suomessa -haastattelututkimukset ovat tärkeitä muistutuksia siitä,

että työelämän viimeaikaisessa kehityksessä on niin ilon kuin surunkin aiheita.

Kysymys työelämän uhkien ja mahdollisuuksien tasapainoisesta huomioon ottamisesta ei ole turhanaikainen. Työelämää koskeva kirjoittelu rakentaa sosiaalista todellisuutta. Kuten Tuomo Ala-soini on osuvasti todennut, ikävimmässä tulevaisuuden kuvassa työelämän huonontuminen diskursiivisena itseäänselvyytenä saattaa muodostua itse itsensä toteuttavaksi ennusteeksi.

Amerikan eilispäivän globaali tulevaisuus

ANU SUORANTA

Työelämän huononemisen kriitikko Juha Siltala on huomauttanut globaalikapitalismin mallimaana tunnetun Yhdysvaltojen työelämässä kajastelevan huomisen Suomen. Jos näin on, *Wal-Mart*-kirjan lukemisen jälkeen pelottaa. Pelottaa sekä palkansaajana että erityisesti palkansaajanaisena.

Wal-Mart ei ole markkinavoimien viettävänä, vaan on itse markkinavoima, kirjoittaa suomenkielisen Wal-Mart-teoksen toimittaja Tapio Bergholm esipuheessaan. Alkuperäisteoksesta *Wal-Mart. The Face of Twenty-First Century Capitalism* on suomenkieliseen teokseen valikoitunut kahdeksan artikkelia, joissa tarkastellaan yhtiön työoloja, tuotantoketjuja, logistiikkaa ja vaikutuksia maailmantalouteen.

Teoksen yhtenä tärkeänä asiona on luodata Amerikan hal-

pakaupan työvoimapolitiikan historiaa, sillä ei edes Wal-Mart ole noussut tyhjistä yhtiöiden vallan edelläkävijäksi. Myös aikaan ennen Wal-Martia mahtuu ihmisten kohtelua vaihtuvana halpatyövoimana, jota on hallittu kurin ja pelon ilmapiirillä. Paradoksaalisesti 1960-luvun amerikkalaisten yhtiöiden opit muistuttavat monilta osin DDR:n turvallisuuspoliisin Stasin keinovalikoimaa. Vai mitä pitäisi ajatella kaupan työntekijöille tehdyistä valheenpaljastuskokeista, joissa työntekijöitä pakotetaan ilmiantamaan toisiaan siitä, leimaavatko he kellokortinsa oikein? Tie tuttujen paikalliskauppiaiden asiakkaista megamarkettien anonyymeiksi kuluttajiksi on merkinnyt muutoksia ennen muuta kaupan myyjien puolella. Aikaulottuvuudella Wal-Martin harjoittama työvoimapolitiikka ei olekaan

Wal-Mart
Globalisaation kova ydin
Toim. Nelson Lichtenstein
Suomenkielisen käännöksen toim. Tapio Bergholm
Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 2006
207 s.

poikkeus vaan säännön huipentuma, kiteyttää Thomas Jessen Adams.

Wal-Mart on 2000-luvun halpakaupparyitys, joka on liikevaihdoltaan maailman suurin yhtiö. Mikäli Wal-Mart olisi itsenäinen tasavalta, se olisi Kiinan kuudenneksi suurin vientimarkkina-alue. Yhtiö työllistää 1,6 miljoonaa kaupan alan työntekijää, joista kaksi kolmesta on naisia. Onneksi Wal-Mart ei ole itsenäinen tasavalta, sillä kyseinen valtio muistuttaisi systemaattisesti naisia alistanutta

talebanien Afganistania. Nyky-maailmassa Wal-Martia vastaan sen sijaan on nostettu Yhdysvaltain suurin ryhmäkänne sukupuolisyrjinnästä. Tuomioistuimien on katsonut kantajien esittäneen riittävästi näyttöä syrjivän palkka- ja urakehitysmallin olemassaolosta. Brad Seligman osoittaa kielteisten sukupuolistereotyyppien läpäisevän Wal-Martin kaikki tasot; ensinnä naisilla on johtotehtävissä vähän ja silloin kun on, heiltä edellytetään liiketoimintaan liittyvissä tilaisuuksissa käymistä mm. striptease-klubeissa. Koko organisaatiossa ylhäältä alas puolestaan naistyöntekijöihin viitataan yksilöllisen identiteetin ja ammattitaidon kadottavalla käsitteellä ”tytöt”.

Artikkeliteoksen sävy on samalla kertaa viileän argumentoiva ja sormella osoitteleva. Perussanoma on, että globalisaatio ja walmartismi eivät vain tapahtu, ne ovat ihmisten toiminnan tulosta. Teoksessa korostetaan Wal-Martin kykyä muokata talouden institutionaalisia rakenteita. Kun Ford ja fordismi määrittivät 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmeninä kapitalismin yhteiskunnallisen mallin, sen saman tekee tänään Wal-Mart ja walmartismi. Wal-Mart-malli ei anna viitteitä siitä, että fordismi ja taylorismi olisivat kuihtumassa. Pikemminkin on kyse näiden 1900-luvun ismien renessanssista, kenties täydellistymisestä tietotekniikkavallankumouksen avulla. Wal-Mart-efektin muut ylittäviksi valtioksi ovatkin nousseet suuryrityksen logistinen osaaminen sekä kyky yltäältä muokata tavarantoimittajien toimitusehtoja ja toisaalta markkinoita eli määritellä tavaravalikoimaa sekä kuluttajien ”jokapäiväistä halpaa hintaa”.

James Hoopes toteaa Wal-Martin olleen 1960-luvun Arkansasissa kohtuullisen hyvä työpaikka. 40 vuotta sitten minimipalkkainen työpaikka ja halvat hinnat toivat tervetullutta lisätuloa takamaiden omavaraisalouteen. Teoksessa kirjoittavat tutkijat osoittavat Wal-Martin satumaisen tehokkuuden ja laajentumisen kantrin hallitsemasta valkoisen keskilännen kaupasta globaalia talouden mallia luovaksi yritykseksi. Amerikkalaisen unelman voi siis tältä osin katsoa käyneen toteen.

Eilispäivän Amerikassa naisten kehoja palkkoja kenties saattoi perustella niiden perhetaloutta täydentävällä roolilla. Mutta tänään samaan köyhyysrajan palkkojen perusteluun on kohdennettava moraalinen ja poliittinen katse. Wal-Martin maksamat palkat ovat 31 prosenttia muiden suurten vähittäiskauppojen palkkoja pienemmät, eikä palkanmaksajan moraalityttömyys poistu, vaikka kuinka julistaisi syvään juurtunutta uskoa naisten työn väliaikaisuudesta ja naisen palkan marginaalisesta merkityksestä perhetaloudelle. Samat halpatyöargumentit ja perustelut naisen paikalle työorganisaation alaportilla kuultiin myös 1800- ja 1900-luvun tekstiiliteollisuuden synnyssä. Perusteet eivät silloinkaan vastanneet todellisuutta. Hoopes huomauttaakin, ettei ole varmaa, että Ozarkin maaseudulla 1960-luvulla hyväksi osoittautunut yritys malli on 2000-luvun alkupuolella hyvä koko Amerikalle ja maailmalle.

Wal-Mart käyttää systemaattisesti määrä- ja osa-aikaisia työntekijöitä. Pelkästään se, että Wal-Mart-maailmassa vallitseva käsitys on, että 32 tai vain 28 tuntia on täysi työviikko, kieltää varsin

monelta työntekijältä arvokkaan ja autonomisen elämän. Wal-Martilla työskentelyn ihmisarvoa alentavan kokemuksen puki raporttiteoksessaan *Nälkäpalkalla* sanoiksi myös Barbara Ehrenreich.

Ajan hallinta ei ole työntekijän vallassa. Wal-Martin työnsä johto voi myös milloin tahansa leikata työaikaa. Tämän mahdollistaa tietokoneistettu työvuorosuunnittelu, jossa asiakasvirran katkeaminen siirtää kasvatyöntekijän omalle ajalle odotamaan kutsua työhön. Vuonna 1999 kaikki yrityksen työntekijät joustivat yhdessä. Kaikilta vähennettiin kolme työtuntia, mikä viikkotasolla tarkoitti 20 miljoonan dollarin säästöä. Tämä työaikajoustolla toteutettu tulonsiirto alipalkatuilta työntekijöiltä yritykselle teki hyvää ainakin pörssikursseille. Työtä tekevien köyhien mielipidettä ei kysytä. He joustavat, koska eivät muuta voi.

Työllistyvyyden ja myyntihintojen yhteyteen siis kiteytyy kantava Wal-Mart-ideologia: Osta halvalla, kierrätä nopeasti, myy halvalla. Yhtiön näkökulmasta homma toimii seuraavasti: mitä pienempi osto- ja myyntihinnan välinen ero on, sitä enemmän työvoimakustannukset määräävät yrityksen voitot. Kustannukset pitää siis minimoida. Asiakaskunnan kannalta Wal-Mart merkitsee jokapäiväistä säästöä ostoksissa. Tästä näkökulmasta halpakauppa jätti on köyhien ystävä.

Wal-Martin ystävyys on kuitenkin petollista. On kiistatonta, että yhtiö työllistää paljon, enimmäkseen juuri kaupunkien köyhiä. Yhdysvaltain suurimpana yksityisenä työnantajana se luo yli satatuhatta työpaikkaa vuodessa. Wal-Mart-ideologia

ulottuu kuitenkin myös työvoimapolitiikkaan. Ostetaan paljon ja halvalla. Kiertokin on nopeaa, sillä henkilökunnan vaihtuvuus on vuosittain 40 prosenttia. Halpahinnoittelun ulottaminen tuotteista myös työntekijöihin onkin johtanut Wal-Martin työntekijöiden riippuvuuteen julkisista tukiohjelmista, kuten ruokakupongeista ja vakuuttamattomien terveydenhuollosta. Näлкäpalkkoja jatketaan veronmaksajien varoilla. Konsti on ajaton eikä se tunne maantieteellisiä rajoja. Myös teollistumisen yhteydessä naisia massamitoin näлкäpalkalla työllistäneet tekstiiliryrittäjät siirsivät varsin tietoisesti kustannuksia yhteiskunnan kannettavaksi.

Samaan luottanee suomalainen yhteiskuntapolitiikka riemuitiesaan yhä uusista syntyvistä toimeentuloon riittämättömistä silpputyöpaikoista.

Yrityksen taloudellisen voittokulun esittämisen rinnalla teoksen kirjoittajat eivät piilotele antipatiaansa Wal-Martin ammattiyhdistysliikkeen vastaisia, sovinistisia ja työntekijöitä nöyryyttäviä käytäntöjä kohtaan. Yhtiön taloudellisen menestystarinan taustalta osoitetaan pitkä ketju naisten urakehityksen systemaattista estoa, ylimääräisen palkattoman työn teettämistä, sukupuolen mukaan määräytyvää palkkaa ja jopa minimipalkan alituksia. Sorron ketjuun mahtuu niin korkeasti koulutet-

tuja länsimaisia kuin eteläisen Kiinan teollisuuskeskuksen liukuhihnalla työskenteleviä vasta riisipelloilta tehtäisiin siirtyneitä naisia. Amerikkalainen unelma muistuttaakin monilta osin painajaista, jossa sukupuolisopimusta kirjoitetaan uusiksi ja kertaheitolla globaalissa mitassa.

Bethany E. Moreton kiteyttää Wal-Martin yrityskulttuurin naisvastaisen asenteen pysäyttävään kysymykseen: ”Jospa Wal-Mart käytäntöineen onkin menneisyudessa elämisen sijaan edellä aikaansa?” Jospa tosiaan onkin niin, että vakaa, korkeapalkkainen ja yhtäläisiin oikeuksiin perustuva työelämä osoittautuu lyhyeksi kokeiluksi. Joka meni jo.

Elämän pisin ihmissuhde

ULLA VIERTOLA

Olipa kerran aika, jolloin perheet olivat paljon nykyisiä suurempia. Isän ja äidin lisäksi saman talon seinien sisältä saattoi löytyä isovanhempia, naimattomiksi jääneitä setiä ja tätejä ja iso parvi lapsia. 1900-luvun puolivälissä monista perheistä laitetiin joka syksy ainakin yksi uusi lapsi koulutielle kahdeksan tai kymmenen tai peräti kahdentoista vuoden ajan, ja joskus oli tarjolla identtisiä kaksosiakin muiden lasten ihmeteltäviksi. Sittem alkoivat suuren muutoksen ja murroksen ajat, ja uudet mallit otettiin käyttöön myös syntyvydessä ja perherakenteessa. 1970-luvulla ydinperhe tarkoitti usein kahta aikuista ja yhtä lasta

asumassa vastarakennetun elementtikerrostalon lokerossa lähellä tehdasta. Oli keksitty uusia tarpeita ja keinot niiden saavuttamiseen: lasten syntyminen oli viimeinkin mahdollista estää ainakin siihen asti, kunnes nuori pariskunta sai kerätyksi kokoon oman talon ja tavarat. Syntyvyyden alenemisen myötä yhä useammalla lapsella on vauras ja hyvinvoiva koti, mutta vain vähän tai ei ollenkaan sisaruksia. Muutos on ollut suuri ja pistää miettimään sitä, puuttuuko ainokaisiksi jääneiltä lapsilta jotakin tärkeää, vai ovatko he sittenkin entisajan suurperheiden jälkeläisiä onnekkampia.

Sisaruus-kirjansa alkusanois-

Pia Kaulio &
Hanna Svennevig
Sisaruus
Rakkautta, vihaa, kateutta
Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 2006
174 s.

sa Pia Kaulio ja Hanna Svennevig miettivät arkisen elämän ja perhesuhteiden muutosta Suomessa paljon suuremmassa mitassa. He pohtivat, millainen on sukulaisuuden tulevaisuus esimerkiksi Kiinassa, jossa suurimmalla osalla lapsista ei nykyään ole sisaruksia. Tämän seurauksena parin sukupolven päästä neljäosalla maapallon ihmis-